Pesa

Mwongozo wa Mwalimu Darasani, Neno kwa Neno

Sehemu ya Sita. Biashara Ndogo

na Evan Millner
Abecedaria Press · Universitas Scholarium

Kitabu kimoja cha darasani kwa mwalimu. Wanafunzi hawahitaji vitabu vya kiada.
Hiki ni kitabu cha mwalimu. Mwalimu anahitaji nakala hii moja tu. Wanafunzi hawahitaji kitabu cha kiada.

Unahitaji: kitabu hiki, ubao na chaki.
Kila mwanafunzi anahitaji: daftari la kawaida la shule, rula, na kalamu au penseli.

Katika daftari, kila somo linaanza kwenye ukurasa mpya, pamoja na kichwa cha somo, kilichopigiwa mstari, na tarehe.

Kila somo linakuongoza: nini cha kusema, nini cha kuandika ubaoni, na wanafunzi wanaandika nini.

Sehemu ya Sita. Biashara Ndogo

Somo 27. Kununua ili Kuuza

Kwa Mwalimu

Andaa vitu hivi kabla ya somo:

- maharagwe 10 au mawe madogo
- makopo mawili, masanduku mawili au mifuko miwili (moja kwa ajili ya "pesa za kibanda", moja kwa ajili ya "pesa za nyumbani")
- chaki na ubao
- daftari, rula, na kalamu au penseli kwa kila mwanafunzi

Muda: takriban dakika 60. Kama wanafunzi wako wanakwenda polepole katika hesabu, fundisha Zoezi 4 na Zoezi 5A katika kipindi cha pili.

Katika somo hili wanafunzi wanajifunza mambo manne:

1. Muuzaji ananunua bidhaa za kuuza kwa gharama moja, na anaziuza kwa wateja kwa bei ya juu zaidi.
2. Ukiuza kwa zaidi ya gharama, unapata faida. Ukiuza kwa chini ya gharama, unapata hasara.
3. Hesabu bidhaa zako za kuuza, si pesa zako tu.
4. Tenganisha pesa za kibanda na pesa za nyumbani. Andika kila siku ya soko katika kitabu cha taslimu.

Unachopaswa kujua kabla ya kufundisha. Soma sehemu hii mara mbili. Usiwasomee wanafunzi.

Ama bado anafuga kuku. Sasa pia ana kibanda sokoni kila Jumatano. Ananunua mchele na sabuni kutoka kwa mfanyabiashara mkubwa. Anauza mchele kwa kikombe na sabuni kwa kipande.

Gunia la vikombe 50 vya mchele linamgharimu $400, kwa hiyo kikombe kimoja kinamgharimu $8. Sanduku la vipande 20 vya

sabuni linamgharimu $160, kwa hiyo kipande kimoja kinamgharimu $8. Anauza kila kikombe na kila kipande kwa $10, bei ya soko. Kwa hiyo anapata faida ya $2 kwa kila kimoja.

Tumia kila neno kwa maana yake moja. Kwa kikombe kilekile cha mchele, gharama ya Ama ni $8 na bei yake ni $10. Gharama ya mteja ni $10. Gharama daima ni pesa ambazo mtu lazima alipe ili kupata kitu.

Ama pia analipa $20 kila siku ya soko kwa nafasi yake sokoni. Hili ni tumizi (Somo 9). Kwa hiyo faida = pesa za mauzo − gharama ya bidhaa zilizouzwa au zilizopotea − matumizi mengine. Bidhaa za kuuza zinazobaki mwisho wa siku bado si gharama. Bado ni mali ya Ama, tayari kuuzwa.

Bei hushuka baada ya mavuno (Somo 16). Muuzaji mwangalifu hanunui bidhaa nyingi za kuuza kabla tu ya mavuno. Mchele mkavu pia unaweza kusubiri katika sanduku kavu lililofunikwa, mpaka bei ipande tena.

Hesabu bidhaa za kuuza pamoja na pesa. Ama anaponunua bidhaa mpya za kuuza, kopo lake lina pesa kidogo zaidi, lakini ana bidhaa nyingi zaidi. Mwisho wa siku anahesabu bidhaa zilizobaki kwa gharama yake. Bidhaa zinazokosekana (zilizomwagika, zilizoliwa na panya, zilizoibiwa) ni hasara pia.

Tumia makopo mawili. Ama akichukua pesa za kibanda kwa ajili ya nyumbani bila kumbukumbu, hawezi kuona faida yake. Baada ya muda mfupi hana pesa za kununua bidhaa mpya za kuuza. Kwa hiyo anaziandika katika kitabu cha taslimu kama KUTOKA: "kwa ajili ya nyumbani".

Mteja anapolipa baadaye. Baadhi ya wateja wanachukua bidhaa leo na wanalipa siku ya soko inayofuata. Kwa mteja huu ni mkopo (Somo 18). Kwa Ama ni pesa ambazo mteja anadaiwa naye. Hakuna taslimu inayoingia katika kopo, kwa hiyo kitabu cha taslimu hakina mstari kwa ajili yake leo. Lakini bidhaa za kuuza zimepungua. Kwa hiyo Ama anaweka ukurasa mmoja kwa kila

mteja anayelipa baadaye. Ni kumbukumbu ya deni (Somo 19) yenye safu wima moja zaidi, AMECHUKUA.

Anayedaiwa na Ama: Thandi

TAREHE	MAELEZO	AMECHUKUA	AMELIPA	BADO ANADAIWA
6 Mei	vikombe 3 vya mchele	$30		$30
13 Mei	amelipa		$30	$0

Ama anasoma kila mstari kwa sauti, na mteja anatia sahihi yake kando ya mstari huo. Mteja anapolipa, Ama anaandika malipo kwenye ukurasa wa mteja, na katika kitabu cha taslimu kama KUINGIA. Pesa ambazo wateja wanadaiwa hazimo katika kopo, lakini bado ni mali ya Ama. Zihesabu mwisho wa siku, kama bidhaa za kuuza.

Wauzaji wadogo wengi hufilisika kwa sababu wateja hawalipi kamwe. Fundisha kanuni nne. Andika papo hapo. Toa kiasi kidogo tu. Wape wateja wanaolipa kwa wakati tu. Usimpe kitu zaidi mteja ambaye hajalipa.

Anza Ukurasa

Kwa Mwalimu: fanya hivi mwanzoni mwa kila somo. Andika kichwa cha somo na tarehe ubaoni. Kila mwanafunzi anaanza ukurasa mpya katika daftari. Wanafunzi wanaandika kichwa cha somo juu na kukipigia mstari kwa rula. Chini yake wanaandika tarehe.

Mazungumzo

Soma maneno ya mwalimu (**M**) kwa sauti. Majibu ya wanafunzi (**W**) yanakuonyesha unachoweza kutarajia. Kubali jibu lolote lenye

maana ileile.

1. Andika ubaoni: **Kibanda cha Ama: mchele · sabuni**.

M. Ama ananunua gunia la mchele kutoka kwa mfanyabiashara mkubwa. Lina vikombe 50. Analipa $400. Vikombe kumi vinamgharimu $80. Kikombe kimoja kinamgharimu kiasi gani?
W. $8.

M. Bei yake kwa kikombe kimoja ni kiasi gani?
W. $10. Hiyo ndiyo bei ya soko.

M. Analipa $8. Anapata $10. Ama anabaki na kiasi gani?
W. $2.

M. Ndiyo. Hiyo $2 ni **faida** yake kwa kikombe kimoja. Mchele ambao Ama anao, tayari kuuzwa, ni **bidhaa zake za kuuza**. Watu wanaonunua kibandani kwake ni **wateja** wake.

2. Andika ubaoni: **faida** = **pesa za mauzo** − **gharama**.

M. Ama anauza vikombe vyote 50 kwa $10 kila kimoja. Anapata pesa kiasi gani?
W. $500.

M. Mchele ulimgharimu $400. Faida yake ni kiasi gani?
W. $100.

M. Pia analipa $20 kwa nafasi yake sokoni. Sasa faida yake ni kiasi gani?
W. $80.

3. Andika ubaoni: **Mavuno. Mchele: $7 kwa kikombe.**

M. Sasa ni wakati wa mavuno. Bei ya mchele inashuka mpaka $7 kwa kikombe. Ama alilipa $8 kwa kikombe. Nini kinatokea?
W. Anapata kidogo kuliko alicholipa.

M. Ndiyo. Hiyo ni **hasara**. Vikombe 50 kwa $7 ni $350. Mchele ulimgharimu $400. Hasara yake kwa mchele ni kiasi gani?
W. $50.

M. Pia analipa $20 kwa nafasi yake sokoni. Hasara yake kwa siku hiyo ni kiasi gani?
W. $70.

4. Weka maharagwe 10 mbele ya darasa. Sema: "Hapa kuna vikombe 10 vya mchele: bidhaa za kuuza za Ama." Mpe mwanafunzi mmoja maharagwe 3, na mwingine 4: "Wateja wawili wananunua."

M. Sasa Ama ana vikombe vingapi vya mchele?
W. 3. *(Wanafunzi wanahesabu maharagwe.)*

5. Andika ubaoni: **bidhaa za kuuza mwanzoni** + **bidhaa zilizonunuliwa** − **bidhaa zilizouzwa** = **bidhaa zilizobaki**. Sema: "Ama anahesabu bidhaa zake za kuuza baada ya kila siku ya soko. Bidhaa zikikosekana, anatafuta kosa."

6. Inua makopo mawili.

M. Ama ana makopo mawili. Moja ni kwa ajili ya kibanda. Jingine ni kwa ajili ya nyumbani kwake. Kwa nini?
W. Ili aweze kuona kama kibanda kinapata faida.

M. Ndiyo. Anapochukua pesa za kibanda kwa ajili ya nyumbani kwake, anaziandika katika kitabu cha taslimu.

7. Andika ubaoni: **Thandi anachukua vikombe 3 vya mchele. Anasema, "Nitalipa Jumatano ijayo."**

M. Je, taslimu inaingia katika kopo la Ama leo?
W. Hapana. Thandi atalipa wiki ijayo.

M. Thandi anadaiwa $30 na Ama. Ama afanye nini?
W. Aandike. Akili husahau.

8. Chora ukurasa wa Thandi ubaoni (tazama *Unachopaswa kujua*). Sema: "Ama anaweka ukurasa mmoja kwa kila mteja anayelipa baadaye. Thandi anatia sahihi yake kando ya mstari. Ni ahadi yake."

Mwanafunzi akisema, "Faida ni pesa zote za mauzo": sema, "Hapana. Kwanza toa gharama. Kisha toa matumizi mengine. Pesa

zinazobaki ni faida."

Mwanafunzi akisema, "Ama anaweza kuomba $20 kwa kikombe na kupata faida zaidi": uliza, "Hapo wateja wake wataenda wapi?" Wataenda kwenye kibanda kingine. Bei ya haki inawarudisha wateja (Somo 5).

Mwanafunzi akisema, "Kopo lina pesa kidogo kuliko asubuhi, kwa hiyo ni hasara": sema, "Si mara zote. Hesabu bidhaa za kuuza pia." Ama anaweza kuwa na pesa kidogo zaidi lakini bidhaa nyingi zaidi.

Maneno Mapya

Kwa Mwalimu: andika maneno manne ubaoni. Taja kila neno na maana yake. Wanafunzi wananakili maneno kwenye madaftari yao.

Neno	Maana katika kitabu hiki
faida	Pesa za mauzo, toa gharama ya bidhaa za kuuza zilizouzwa au zilizopotea, na matumizi mengine. Unapata zaidi ya ulicholipa.
hasara	Gharama ya bidhaa za kuuza zilizouzwa au zilizopotea, na matumizi mengine, toa pesa za mauzo. Unapata kidogo kuliko ulicholipa.
bidhaa za kuuza	Bidhaa ambazo muuzaji anazo, tayari kuuzwa.
mteja	Mtu anayenunua dukani au kibandani.

Kwa Mwalimu: matumizi mengine ni vitu kama $20 za Ama kwa nafasi yake sokoni. Kila mteja ni mnunuzi (Somo 3). Tunasema **mteja** tunapozungumza kuhusu duka au kibanda na watu wanaonunua hapo.

Kariri

> **Ukiuza kwa zaidi ya gharama, unapata faida.**
>
> **Ukiuza kwa chini ya gharama, unapata hasara.**

Kwa Mwalimu: andika sentensi mbili ubaoni. Wanafunzi wanazisema kwa sauti, wote pamoja, mara tatu. Kisha kila mwanafunzi anazisema peke yake.

Zoezi 1. Jibu kwa sauti.

Kwa Mwalimu: uliza kila swali. Wanafunzi wanajibu kwa sauti. Hakuna anayeandika.

1. Bidhaa za kuuza za Ama ni zipi? Wateja wake ni akina nani?
2. Ama analipa $8 kwa kikombe cha mchele. Anakiuza kwa $10. Faida yake ni kiasi gani?
3. Hasara ni nini? Inaweza kutokea lini?
4. Kwa nini Ama anahesabu bidhaa zake za kuuza mwisho wa siku?
5. Kwa nini Ama anatumia makopo mawili?

Zoezi 2. Faida au hasara?

Kwa Mwalimu: andika herufi ubaoni: **F** = faida, **H** = hasara, **X** = hakuna faida wala hasara. Soma mfano kwa sauti. Kisha soma kila sentensi kwa sauti mara mbili. Wanafunzi wanaandika namba, herufi moja, na kiasi.

Mfano. Ama analipa $8 kwa kikombe cha mchele. Anakiuza kwa $10. → **F, $2.** 10 − 8 = 2.

1. Musa analipa $7 kwa kikombe cha chumvi. Anakiuza kwa $10.
2. Juma ananunua mbuzi kwa $500. Anamuuza kwa $450.
3. Peter ananunua mbao kwa $200. Anatengeneza kiti na anakiuza kwa $300.

4. Kofi ananunua penseli 10 kwa $40. Anaziuza kwa $5 kila moja.
5. Ama ananunua vipande 20 vya sabuni kwa $160. Anauza vipande vyote 20 kwa $10 kila kimoja.
6. Ama ananunua vikombe 50 vya mchele kwa $400. Anauza vikombe 40 kwa $10 kila kimoja. Mvua inaharibu vilivyobaki.
7. Ama ananunua vikombe 50 vya mchele kwa $400. Anauza vikombe 30 kwa $10 kila kimoja. Panya wanakula vilivyobaki.
8. Ama ananunua vipande 20 vya sabuni kwa $160. Anauza vipande vyote 20 kwa $10 kila kimoja. Analipa $20 kwa nafasi yake sokoni.

Zoezi 3. Hesabu bidhaa za kuuza.

Kwa Mwalimu: andika mfano na vipengele vinne ubaoni. Wanafunzi wanaandika hesabu na jibu kwa kila kipengele.

Mfano. Mwanzoni mwa siku Ama ana vipande 10 vya sabuni. Ananunua vipande 20. Anauza vipande 25. → **10 + 20 − 25 = 5. Ama amebaki na vipande 5.**

1. Ama ana vikombe 0 vya mchele. Ananunua vikombe 50. Anauza vikombe 45.
2. Ama ana vipande 8 vya sabuni. Ananunua vipande 20. Anauza vipande 18.
3. Ama ana mayai 12. Kuku wake wanataga mayai 30. Anauza mayai 36.
4. Kumbukumbu ya Ama ya bidhaa za kuuza inasema: vipande 10 vya sabuni vimebaki. Ama anahesabu vipande 7 tu. Tofauti ni kiasi gani? Vipande vinavyokosekana vilimgharimu kiasi gani?

Zoezi 4. Siku moja ya soko katika kitabu cha taslimu.

Kwa Mwalimu: chora safu wima tano za kitabu cha taslimu ubaoni: TAREHE · MAELEZO · KUINGIA · KUTOKA · SALIO. Andika mistari

miwili ya kwanza. Hiyo ndiyo mfano. Kisha andika taarifa ubaoni, na usome kila moja kwa sauti.

Wanafunzi wananakili mfano. Wanaandika mstari mmoja kwa kila taarifa. Wanatafuta salio baada ya kila mstari.

Mfano.

TAREHE	MAELEZO	KUINGIA	KUTOKA	SALIO
6 Mei	pesa katika kopo la kibanda mwanzoni			$600
6 Mei	gunia 1 la mchele (vikombe 50)		$400	$200

Taarifa, kwa mpangilio zinavyotokea:

1. Ama ananunua sanduku 1 la sabuni (vipande 20) kwa $160.
2. Analipa $20 kwa nafasi yake sokoni.
3. Anauza vikombe 30 vya mchele kwa $10 kila kimoja.
4. Anauza vipande 20 vya sabuni kwa $10 kila kimoja.
5. Anauza vikombe 15 vya mchele kwa $10 kila kimoja.

Kisha uliza maswali matatu. Wanafunzi wanaandika majibu.

6. Mwisho wa siku vimebaki vikombe vingapi vya mchele?
7. Vikombe hivyo vya mchele vilimgharimu Ama kiasi gani?
8. Asubuhi Ama alikuwa na $600 na hakuwa na bidhaa za kuuza. Sasa ana pesa katika kopo na mchele uliobaki. Faida yake kwa siku hiyo ni kiasi gani?

Zoezi 5. Pesa za kibanda au pesa za nyumbani?

Kwa Mwalimu: andika **K** = pesa za kibanda na **N** = pesa za nyumbani ubaoni. Soma mfano kwa sauti. Kisha soma kila sentensi kwa sauti mara mbili. Wanafunzi wanaandika namba na herufi moja.

Mfano. Ama ananunua sanduku la sabuni ili kuuza. — **K**. Sabuni ni bidhaa za kuuza za kibanda.

1. Ama ananunua gunia la mchele kwa ajili ya kibanda.
2. Ama ananunua mkate mmoja kwa ajili ya watoto wake.
3. Ama analipia nafasi yake sokoni.
4. Mteja anamlipa Ama $10 kwa kikombe cha mchele.
5. Ama ananunua dawa kwa ajili ya mama yake.
6. Ama analipa $30 kama nauli ya basi kwenda mjini. Anaenda kununua bidhaa za kuuza.
7. Ama ananunua sanduku imara ili mchele wa kibanda ubaki mkavu.
8. Ama anachukua $100 kutoka kwenye kopo la kibanda kwa ajili ya chakula nyumbani.

Zoezi 5A. Nani anadaiwa na Ama?

Kwa Mwalimu: zoezi hili lina sehemu mbili. Kwa Sehemu A, chora safu wima tano ubaoni: TAREHE · MAELEZO · AMECHUKUA · AMELIPA · BADO ANADAIWA. Andika mstari wa mfano. Kisha soma taarifa kwa sauti, moja baada ya nyingine. Wanafunzi wananakili mfano na wanaandika mstari mmoja kwa kila taarifa. Kisha wanajibu maswali mawili.

Sehemu A. Ukurasa wa Grace.

Mfano.

TAREHE	MAELEZO	AMECHUKUA	AMELIPA	BADO ANADAIWA
6 Mei	vikombe 2 vya mchele	$20		$20

Taarifa:

- 13 Mei: Grace analipa $20.

- 13 Mei: Grace anachukua kipande 1 cha sabuni na vikombe 2 vya mchele.
- 20 Mei: Grace analipa $10.
- 27 Mei: Grace analipa $20.

Kisha jibu: Tarehe 20 Mei Grace anadaiwa kiasi gani? Ni tarehe gani ambapo hadaiwi kitu tena?

Sehemu B. Hatua nzuri au hatua mbaya? Andika **N** = hatua nzuri na **M** = hatua mbaya ubaoni. Soma kila sentensi kwa sauti mara mbili. Wanafunzi wanaandika namba yake na herufi moja.

1. Ama anaandika mchele wa Thandi kwenye ukurasa wa Thandi papo hapo.
2. Mwanamume ambaye Ama hamjui anachukua mchele. Anasema, "Nitalipa wiki ijayo."
3. Peter bado anadaiwa $50 tangu mwezi uliopita. Anataka mchele zaidi. Ama anasema, "Lipa kwanza."
4. Ama anakumbuka nani anadaiwa naye. Haandiki chochote.
5. Grace analipa. Ama anaandika malipo kwenye ukurasa wa Grace. Grace anaona.

Zoezi 6. Nakili kwa mwandiko wako bora.

Wanafunzi wananakili sentensi mbili kutoka ubaoni (*Kariri*). Wanaandika kila sentensi mara mbili.

Kwa Mwalimu: wanafunzi wanatumia mwandiko wa *Kujifunza Kuandika*, au mwandiko wa kuunganisha wa *Mwandiko wa Kuunganisha* kama wanaujua. Kagua mambo matatu: herufi kubwa mwanzoni, nukta mwishoni, na tahajia.

Baada ya Somo

Kwa Mwalimu: Somo 28 ni somo la mwisho. Kila mwanafunzi ataandika mpango wa mwaka mmoja, wenye lengo la akiba. Mwombe kila mwanafunzi afikirie lengo hilo akiwa nyumbani.

Waombe wanafunzi walete bajeti yao ya Somo 10, kama bado wanayo.

Majibu (kwa mwalimu)

Zoezi 1. 1. Mchele na sabuni alivyo navyo, tayari kuuzwa. Watu wanaonunua kibandani kwake. 2. $2. 3. Gharama ya bidhaa za kuuza zilizouzwa au zilizopotea, na matumizi mengine, toa pesa za mauzo. Inaweza kutokea bei inaposhuka, au bidhaa zinapoharibika au kuibiwa. 4. Pesa katika kopo hazionyeshi kila kitu. Bidhaa za kuuza zinaweza pia kupotea. 5. Ili aweze kuona kama kibanda kinapata faida, na atunze pesa za kununua bidhaa mpya za kuuza.

Zoezi 2.

1. F, $3 (10 − 7) · 2. H, $50 (500 − 450) · 3. F, $100 (300 − 200) · 4. F, $10 (10 × 5 = 50; 50 − 40) · 5. F, $40 (20 × 10 = 200; 200 − 160) · 6. X, $0 (40 × 10 = 400; 400 − 400) · 7. H, $100 (30 × 10 = 300; 400 − 300) · 8. F, $20 (200 − 160 − 20)

Namba 3: hapa tunahesabu pesa tu. Kazi ya Peter katika kiti haihesabiwi. *Namba 6 na 7:* mchele ulioharibika na mchele ulioliwa uligharimu pesa pia. Kwa hiyo gharama bado ni $400.

Zoezi 3. 1. 0 + 50 − 45 = vikombe 5. · 2. 8 + 20 − 18 = vipande 10. · 3. 12 + 30 − 36 = mayai 6. · 4. Tofauti ni vipande 3 (10 − 7). Vilimgharimu $24 (3 × 8).

Namba 4: Ama anatafuta kosa (Somo 15). Huenda aliuza vipande 3 na hakuviandika. Kama vipande vimepotea au vimeibiwa, hiyo ni hasara ya $24.

Zoezi 4.

TAREHE	MAELEZO	KUINGIA	KUTOKA	SALIO
6 Mei	pesa katika kopo la kibanda mwanzoni			$600
6 Mei	gunia 1 la mchele (vikombe 50)		$400	$200
6 Mei	sanduku 1 la sabuni (vipande 20)		$160	$40
6 Mei	nafasi sokoni		$20	$20
6 Mei	mauzo ya vikombe 30 vya mchele	$300		$320
6 Mei	mauzo ya vipande 20 vya sabuni	$200		$520
6 Mei	mauzo ya vikombe 15 vya mchele	$150		$670

6. Vikombe 5 (50 − 30 − 15). 7. $40 (5 × 8). 8. $110. Jioni Ama ana $670 na mchele uliogharimu $40: 670 + 40 = 710. Asubuhi alikuwa na $600. 710 − 600 = 110.

Kagua namba 8 kwa njia nyingine: Ama aliuza vikombe 45 na vipande 20. Hivyo ni vitu 65, na faida ya $2 kwa kila kimoja: $130. Alilipa $20 kwa nafasi yake sokoni: 130 − 20 = $110. Mwanafunzi anayesema "$70" (670 − 600) amesahau bidhaa za kuuza zilizobaki.

Zoezi 5. 1 K · 2 N · 3 K · 4 K · 5 N · 6 K · 7 K · 8 K na N

Namba 6: safari ya basi ni tumizi la kibanda. *Namba 7:* sanduku ni kwa ajili ya kibanda, kwa hiyo ni pesa za kibanda. *Namba 8:* pesa zinatoka katika kopo la kibanda (KUTOKA) na zinaingia katika kopo la nyumbani (KUINGIA). Ama anaziandika katika kitabu cha taslimu cha kibanda: "kwa ajili ya nyumbani", KUTOKA $100.

Zoezi 5A.

Sehemu A.

TAREHE	MAELEZO	AMECHUKUA	AMELIPA	BADO ANADAIWA
6 Mei	vikombe 2 vya mchele	$20		$20
13 Mei	amelipa		$20	$0
13 Mei	kipande 1 cha sabuni na vikombe 2 vya mchele	$30		$30
20 Mei	amelipa		$10	$20
27 Mei	amelipa		$20	$0

Tarehe 20 Mei Grace anadaiwa $20. Tarehe 27 Mei hadaiwi kitu tena. *Jinsi:* sabuni $10 + mchele $20 = $30. Kwa jumla Grace alichukua $50 na alilipa $50.

Sehemu B. 1 N · 2 M · 3 N · 4 M · 5 N

Namba 2: Ama hajui kama mtu huyo atalipa kwa wakati. Waruhusu tu wateja wanaolipa kwa wakati wachukue bidhaa na walipe baadaye. *Namba 4:* akili husahau. Kumbukumbu haisahau (Somo 12).

Kwa Ajili ya Mwalimu

Msaada Zaidi kwa Mwalimu

Sehemu ya Sita. Biashara Ndogo (Somo 27)

Sehemu hii ni ya nini. Sehemu ya Sita inatumia kitabu chote kazini, kwenye kibanda cha Ama sokoni. Wanafunzi wanatumia bei na gharama, kitabu cha taslimu, na kukagua kumbukumbu. Wanaongeza maneno manne: faida, hasara, bidhaa za kuuza na mteja. Mwanafunzi anayeuza sokoni anaweza kutumia somo hili siku inayofuata.

Wanafunzi wanapaswa kuondoka na mawazo haya.

1. Muuzaji ananunua bidhaa za kuuza kwa gharama moja, na anaziuza kwa wateja kwa bei ya juu zaidi.
2. Ukiuza kwa zaidi ya gharama, unapata faida. Ukiuza kwa chini ya gharama, unapata hasara.
3. Hesabu bidhaa zako za kuuza, si pesa zako tu.
4. Tenganisha pesa za kibanda na pesa za nyumbani. Andika kila siku ya soko katika kitabu cha taslimu.
5. Mteja anapolipa baadaye, andika jambo hilo mara moja kwenye ukurasa wa mteja huyo. Usimpe kitu kingine mpaka mteja alipe.

Makosa ambayo wanafunzi hufanya mara nyingi, na jinsi ya kuyarekebisha.

- *Mwanafunzi anasema kwamba faida ni pesa zote za mauzo.* Sema, "Kwanza toa gharama ya bidhaa. Kisha toa matumizi mengine." Pesa zinazobaki ndizo faida.
- *Mwanafunzi anasahau $20 ya nafasi ya Ama sokoni.* Uliza, "Ama alilipa nini kingine leo?"
- *Mwanafunzi anasema kwamba faida ya Ama ya siku ni $70, si $110.* Uliza, "Nini kimebaki kibandani?" Ama ana taslimu na vikombe 5 vya mchele vilivyomgharimu $40.

- *Mwanafunzi anasema, "Kopo lina pesa kidogo zaidi, kwa hiyo ni hasara."* Sema, "Hesabu bidhaa za kuuza pia." Baada ya Ama kununua bidhaa za kuuza, ana pesa kidogo zaidi lakini bidhaa za kuuza nyingi zaidi.
- *Mwanafunzi anachanganya gharama ya Ama na bei yake.* Kwa kikombe kimoja cha mchele, gharama ya Ama ni $8 na bei yake ni $10. Gharama ya mteja ni $10.
- *Mwanafunzi anasema, "Ama anaweza kuomba $20 kwa kikombe."* Uliza, "Hapo wateja wake wataenda wapi?" Wataenda kwenye kibanda kingine.

Ukiwa na vifaa vichache sana. Tumia maharagwe 10 kama vikombe vya mchele, na uwape "wateja" wawili baadhi yake. Tumia vyombo viwili, kama makopo, masanduku au mifuko: kimoja kwa pesa za kibanda, kingine kwa pesa za nyumbani. Chora safu wima tano za kitabu cha taslimu ubaoni kabla ya somo.

Darasa likienda polepole. Tafuta faida ya kikombe kimoja kabla ya faida ya vikombe 50. Hesabu bidhaa za kuuza kwa maharagwe kabla wanafunzi hawajaandika hesabu ya bidhaa za kuuza. Fundisha Zoezi 4 katika kipindi cha pili. Waache wanafunzi watafute faida ya siku pamoja, kwa sauti, kwa kutumia taslimu na mchele.

Orodha ya Maneno (Masomo 1 hadi 27)

Kwa Mwalimu: haya ni Maneno Mapya yote ya kitabu. Kila neno lina maana moja tu katika kitabu hiki. Maana ni ileile kama katika somo. Namba inakuonyesha somo ambamo neno linatokea kwa mara ya kwanza.

Neno	Maana katika kitabu hiki	Somo
adimu	Kipo kidogo tu. Ni vigumu kukipata.	5
ahadi	Maneno yanayosema: "Nitafanya hivi." Kumbukumbu ya mkopo ni ahadi ya kulipa.	19
akaunti	Pesa zako na kumbukumbu yake, zinazotunzwa kwa ajili yako na benki au kampuni ya simu.	21
akiba	Pesa unazoweka akiba.	20
asilimia (%)	Katika kila 100. 10% maana yake ni 10 katika kila 100.	22
bajeti	Mpango wa pesa za KUINGIA na pesa za KUTOKA kwa mwezi mmoja.	10
baki	Pesa zinazobaki baada ya pesa zote za KUTOKA. BAKI = JUMLA KUINGIA − JUMLA KUTOKA.	10
bei	Pesa ambazo muuzaji anaomba kwa kitu.	3
benki	Biashara inayotunza pesa za watu na inayowakopesha watu pesa.	21
bidhaa	Vitu ambavyo watu wanatengeneza au wanalima, na wanauza.	1
bidhaa za kuuza	Bidhaa ambazo muuzaji anazo, tayari kuuzwa.	27
chenji	Pesa ambazo muuzaji anakurudishia unapolipa zaidi ya gharama.	4
deni	Pesa ambazo bado lazima uzirudishe.	19

Neno	Maana katika kitabu hiki	Somo
dharura	Jambo baya linalokuja ghafla na linahitaji pesa sasa.	20
dola ($)	Pesa inayotumika katika kitabu hiki. Tunaandika alama $ kabla ya namba: $40.	2
faida	Pesa za mauzo, toa gharama ya bidhaa za kuuza zilizouzwa au zilizopotea, na matumizi mengine. Unapata zaidi ya ulicholipa.	27
ghali	Kinagharimu pesa nyingi.	25
gharama	Pesa ambazo lazima utoe ili kupata kitu.	3
hasara	Gharama ya bidhaa za kuuza zilizouzwa au zilizopotea, na matumizi mengine, toa pesa za mauzo. Unapata kidogo kuliko ulicholipa.	27
hitaji	Kitu ambacho lazima mtu awe nacho ili aishi na awe na afya njema.	8
jedwali	Namba zilizopangwa katika safu mlalo na safu wima.	23
jumla	Viasi vyote vikijumlishwa pamoja.	2
kiasi	Pesa kiasi gani. Ni namba yenye alama ya dola, kama $40.	2
kikundi cha akiba	Kikundi cha watu wanaokutana, wanaoweka akiba pamoja na wanaokopeshana.	21
kitabu cha taslimu	Kitabu ambamo unaandika taslimu yote inayoingia na inayotoka.	14

Neno	Maana katika kitabu hiki	Somo
kiwango	Riba kiasi gani kwa kila $100, kwa kila mwaka, mwezi au wiki.	22
kosa	Kitu ambacho mtu anaandika au anafanya vibaya.	15
kuchuma	Kupata pesa kwa kazi yako.	7
kudaiwa	Kuwa na deni kwa mtu. "Musa anadaiwa $100 na Ama."	19
kukagua	Kutazama kitu tena, ili kuona kwamba kiko sawa.	15
kukopa	Kupata pesa kutoka kwa mtu, na kuzirudisha baadaye.	18
kukopesha	Kumpa mtu pesa, na kuzipata tena baadaye.	18
kulipa	Kutoa pesa kwa kitu au kwa kazi.	4
kumbukumbu	Maneno na namba tunazoandika, ili tuweze kuzisoma baadaye.	12
kupanda	Kwenda juu. Bei inapopanda, inakuwa kubwa zaidi.	16
kushuka	Kwenda chini. Bei inaposhuka, inakuwa ndogo zaidi.	16
kustahili	Thamani ya kitu, ikisemwa kwa pesa: "Yai moja linastahili $5."	5
kutosha	Kiasi sawa na gharama, au zaidi.	4
kutoza	Kumtaka mtu alipe kiasi. Mkopeshaji anatoza 10 katika kila 100.	25
kutumia pesa	Kutoa pesa kulipia vitu.	9

Neno	Maana katika kitabu hiki	Somo
kuwa mara mbili	Kuwa kiasi mara mbili ya kilichokuwa. $100 inakuwa mara mbili: $200.	24
kuweka akiba	Kutunza pesa sasa, bila kuzitumia, ili uje kuzitumia baadaye.	20
lengo	Kitu unachowekea akiba.	20
mabadilishano	Watu wawili, kila mmoja anatoa kitu na kila mmoja anapata kitu.	1
mapato	Pesa zote za KUINGIA kwa mtu, ziwe zake.	7
mapema	Karibu na mwanzo wa muda; si kwa kuchelewa.	24
mkopaji	Mtu anayekopa.	18
mkopeshaji	Mtu anayekopesha.	18
mkopo	Pesa ambazo mtu mmoja anakopesha na mtu mwingine anakopa.	18
mnunuzi	Mtu anayetoa pesa, na anapata bidhaa au kazi kwa ajili yake.	3
mpango	Unachoamua kufanya, kabla ya kukifanya.	10
mshahara	Pesa ambazo mwajiri analipa kwa kazi, kwa siku, kwa wiki au kwa mwezi.	7
msimu	Kipindi cha mwaka, kama msimu wa mvua au msimu wa njaa.	16
mteja	Mtu anayenunua dukani au kibandani.	27
muuzaji	Mtu anayetoa bidhaa au kazi, na anapata pesa kwa ajili yake.	3

Neno	Maana katika kitabu hiki	Somo
mwajiri	Mtu anayemlipa mtu mwingine kwa kazi.	7
nafuu	Kinagharimu pesa kidogo.	25
nakala	Maneno na namba zilezile, zilizoandikwa mara ya pili. Kunakili ni kuziandika mara ya pili.	13
noti	Pesa iliyotengenezwa kwa karatasi.	1
pesa	Kitu ambacho watu wote wanakubali kupokea kwa bidhaa na kwa kazi.	1
riba	Bei ya kutumia pesa za mtu mwingine.	22
riba mchanganyiko	Riba juu ya kiasi cha kwanza na juu ya riba pia.	23
riba sahili	Riba juu ya kiasi cha kwanza tu.	23
risiti	Kumbukumbu ya malipo moja. Mtu anayepokea pesa anaiandika, au mashine inaichapisha.	13
safu mlalo	Mstari wa jedwali unaokwenda kwa upana, kutoka kushoto kwenda kulia.	23
safu wima	Orodha ya maneno au namba inayoshuka chini ya ukurasa.	14
sahihi	Jina lako, lililoandikwa kwa mkono wako mwenyewe, kwa njia yako mwenyewe.	13
salama	Si rahisi kupotea, kuibiwa au kuungua.	21
salio	Taslimu uliyo nayo baada ya kila mstari wa kitabu cha taslimu.	14

Neno	Maana katika kitabu hiki	Somo
sarafu	Pesa iliyotengenezwa kwa chuma.	1
soko	Mahali ambapo wauzaji na wanunuzi wanakutana.	3
takwa	Kitu ambacho mtu angependa kuwa nacho, lakini anaweza kuishi bila kitu hicho.	8
tarehe	Siku, mwezi na mwaka. Mfano: 3 Mei 2026.	12
taslimu	Pesa za sarafu na noti.	14
tele	Kwa wingi; zaidi ya kile watu wanachotumia: "Kuna maji tele."	5
thamani	Jinsi kitu kinavyofaa, na jinsi kilivyo vigumu kukipata.	5
tofauti	Kiasi kinachobaki unapotoa namba ndogo kutoka kwenye namba kubwa.	15
tumizi	Pesa unazotumia kwa kitu kimoja.	9
uchaguzi	Kuchukua kitu kimoja na kuacha kingine, wakati huwezi kupata vyote viwili.	8
upotevu	Pesa au vitu vinavyotumika kwa jambo lisilofaa.	9
ushahidi	Kitu kinachoonyesha kilicho kweli.	12

Kwa Mwalimu: maneno mengine mawili yana maana moja tu katika kitabu chote, lakini si Maneno Mapya. **Alama** ni kitu kinachosimama badala ya kitu kingine, kama $ au %. **Mkopeshaji binafsi** ni mkopeshaji ambaye kazi yake ni kukopesha pesa (Somo 18).